

NGUYÊN TẮC VÀ QUY TRÌNH SỬ DỤNG CÂU HỎI TRẮC NGHIỆM KHÁCH QUAN NHIỀU LỰA CHỌN TRONG DẠY HỌC SINH HỌC 10

PGS. TS. LÊ ĐÌNH TRUNG
PGS. TS. NGUYỄN ĐỨC THÀNH
Trưởng ĐHSPT Hà Nội
ThS. NGUYỄN THỊ THU HUYỀN
NXB Giáo dục Việt Nam

Đã có nhiều nghiên cứu trong và ngoài nước về vai trò của câu hỏi trắc nghiệm khách quan (TNKQ) cho thấy: Câu hỏi TNKQ có thể sử dụng trong các tình huống sư phạm khác nhau giúp đánh giá thực chất quá trình lĩnh hội tri thức của học sinh (HS), cho phép sử dụng có hiệu quả trong khâu ôn tập, củng cố, kiểm tra - đánh giá kết quả học tập của HS với khối lượng kiến thức lớn và mang tính khách quan. Tuy nhiên, có ít nghiên cứu về việc sử dụng câu hỏi TNKQ để dạy kiến thức mới. Qua một số nghiên cứu mới đây, chúng tôi nhận thấy có thể sử dụng câu hỏi TNKQ nhiều lựa chọn (MCQ) làm phương tiện để truyền tải kiến thức, phát huy tính tích cực chủ động tìm tòi của người học.

Nếu như MCQ khi sử dụng để kiểm tra - đánh giá kết quả học tập chỉ chú ý đến thống kê các kết quả lựa chọn đúng thì khâu nghiên cứu tài liệu mới lại quan tâm đến diễn biến trí tuệ của HS trong quá trình tìm phương án đúng dựa trên khả năng tư duy qua các thao tác nhận dạng, phân tích, tổng hợp, khái quát hơn bằng trí tuệ. MCQ được dùng như là chìa khoá mở ra quá trình hoạt động, tìm tòi, khám phá để giải quyết vấn đề.

1. Nguyên tắc sử dụng câu hỏi MCQ để nghiên cứu tài liệu mới

1.1. Nguyên tắc đảm bảo tính hệ thống dẫn dắt người học

Việc sử dụng các MCQ phải đảm bảo tính hệ thống. Các MCQ được giao cho HS theo logic nội dung kiến thức trong mỗi bài học. Khi HS hoàn thành mục tiêu học tập của nội dung đó thì mới chuyển sang nghiên cứu nội dung tiếp theo. Như vậy, các câu hỏi MCQ theo hệ thống, tránh đưa tất cả các MCQ cùng lúc, vừa tránh được tình trạng nhàm chán đối với HS vừa đảm bảo logic khoa học.

1.2. Nguyên tắc đảm bảo phát huy tính tích cực, chủ động sáng tạo

Việc sử dụng MCQ trong dạy học nhằm phát huy tính tích cực, chủ động, sáng tạo của HS. Hiệu

quả của quá trình dạy và học không chỉ phụ thuộc vào khả năng nhận thức của HS mà còn phụ thuộc vào phương pháp sử dụng của giáo viên (GV). Vì vậy, việc sử dụng MCQ cần phải đảm bảo một số yêu cầu sau:

- Câu hỏi đưa ra phải đúng lúc, đúng chỗ, đúng thời điểm;
- Phù hợp với mục đích, nội dung dạy học;
- Đảm bảo đủ nguồn thông tin cho HS trả lời được;
- Phát huy được tính tích cực, chủ động của HS;
- Việc phân bổ câu hỏi cho các nhóm hoặc cá nhân phải hợp lý.

1.3. Nguyên tắc đảm bảo mối quan hệ thống nhất giữa hoạt động hướng dẫn của GV với hoạt động chủ động tích cực của HS

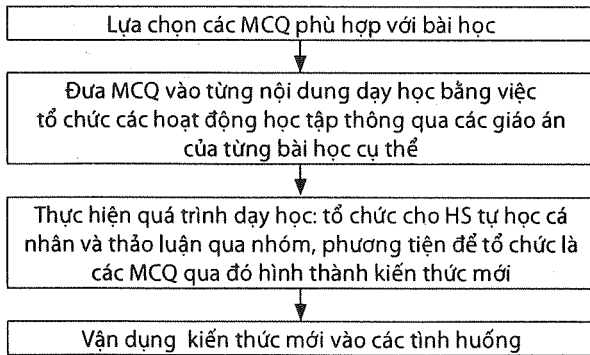
Trong quá trình dạy học, GV phải là người hướng dẫn, chỉ đạo. Sự chỉ đạo thể hiện bằng kiến thức chuyên môn, nghiệp vụ sư phạm của GV. GV là người định hướng cho HS đạt được mục tiêu, là người kích thích, điều khiển và điều chỉnh quá trình sử dụng MCQ. HS là người chủ động tích cực, sáng tạo giải quyết vấn đề đặt ra trong các MCQ dưới sự hướng dẫn của GV. Để việc sử dụng MCQ có hiệu quả, HS tự giác thực hiện hoạt động tự nghiên cứu với thái độ tích cực. Việc sử dụng MCQ trong dạy học không thể có sự áp đặt của GV. HS được lôi cuốn tham gia các cuộc tranh luận theo nhóm và theo lớp dưới sự hướng dẫn, gợi mở của GV.

1.4. Nguyên tắc phối hợp các hình thức và phương pháp dạy học

Các hình thức học tập cá nhân, nhóm, tập thể lớp... và các phương pháp như tìm tòi, nghiên cứu tài liệu, báo cáo, trình bày... được sử dụng phối hợp với nhau nhằm tăng hiệu quả dạy và học.

2. Quy trình sử dụng câu hỏi MCQ để nghiên cứu tài liệu mới

Dưới đây, chúng tôi đưa ra quy trình sử dụng MCQ trong nghiên cứu tài liệu mới:

Bước 1: Lựa chọn các MCQ phù hợp với bài học

Đối với dạy học kiến thức mới, tùy thuộc vào đối tượng và trình độ HS, năng lực dạy học của GV, nội dung kiến thức, kĩ năng cần lĩnh hội của mỗi bài học mà số lượng câu hỏi cần chọn có độ khó, độ phân biệt ở mỗi khối lớp khác nhau. Việc chọn MCQ để dạy học kiến thức mới, trung bình mỗi tiết học có thể 4 – 7 MCQ sao cho phủ kín nội dung tiết học. Các câu hỏi có độ khó ở nhiều mức độ sao cho ở mỗi MCQ đưa ra cần phải phát huy được tính tích cực của nhiều HS ở những trình độ nhận thức khác nhau. Số lượng phương án chọn cho mỗi MCQ càng bộc lộ được nhiều mức độ sai sót của HS thì giá trị dạy học càng lớn. Các MCQ được chọn phải tuân tự theo từng kiến thức, kĩ năng của một bài học mang tính định hướng nghiên cứu tài liệu mới. Mỗi MCQ được đưa cho HS dưới dạng một phiếu học tập, có thể kèm theo các câu hỏi để chỉ dẫn việc thực hiện các MCQ khi làm việc với sách giáo khoa. Các câu hỏi bổ sung trong phiếu học tập có tác dụng định hướng nghiên cứu sách giáo khoa để người học hiểu dẫn câu dẫn và phân tích mức độ đúng sai của hệ thống các câu chọn.

Bước 2: Đưa MCQ vào từng nội dung dạy học

Dựa vào trình độ nhận thức của HS, thời lượng lên lớp, nội dung, mục tiêu cụ thể của từng bài học, GV đã lựa chọn được bộ MCQ phù hợp với từng bài thì đưa hệ thống các câu hỏi MCQ vào trong từng bài dạy thông qua việc soạn các giáo án cụ thể cho từng tiết học, trong đó các MCQ được đưa vào các nội dung trong từng bài để tổ chức quá trình dạy học kiến thức mới. Có thể thấy mỗi MCQ hay một số MCQ sẽ là phương tiện để tổ chức cho mỗi hoạt động học.

Bước 3: Thực hiện quá trình dạy học trong đó phương tiện để tổ chức là các MCQ

Phương tiện để tổ chức dạy học là các MCQ. GV dựa vào nội dung của bài để phát phiếu học tập cho HS. Phiếu học tập là các MCQ.

GV giao câu hỏi MCQ trước để định hướng cho HS nghiên cứu nội dung sách giáo khoa. Các câu hỏi MCQ đưa đến HS được sắp xếp theo logic chặt chẽ tương ứng với nội dung bài học. Từ các câu dẫn của MCQ có thể xem đó là tình huống có vấn đề đặt ra cho HS nghiên cứu sách giáo khoa có định hướng. Khác với các MCQ dùng trong kiểm tra, đánh giá, câu hỏi MCQ được chọn vào dạy kiến thức mới cần phải điển hình, có độ khó phù hợp để phát huy hiệu quả dạy học.

Trên cơ sở các câu dẫn của câu hỏi MCQ, với những nội dung kiến thức khó, GV có thể hướng dẫn HS chi tiết hơn bằng việc trả lời các câu hỏi tự luận nhỏ hơn. Các câu hỏi tự luận này có vai trò định hướng giúp HS nhận thức nội dung sách giáo khoa để HS thông hiểu, từ đó tìm phương án trả lời cho mỗi câu hỏi MCQ.

Ban đầu, khi HS chưa quen với việc tự lực đọc sách giáo khoa, GV có thể chỉ dẫn cho HS nghiên cứu các đoạn cụ thể trong sách giáo khoa có nội dung thông tin tương ứng với câu hỏi MCQ mà bài trên lớp sắp học. Khi HS đã quen tự lực đọc sách giáo khoa thì bước này HS phải làm việc trước ở nhà.

Ở bước này diễn ra các hoạt động sau :

** GV giao câu hỏi MCQ cho từng HS, HS tiến hành các hoạt động :*

- Tìm hiểu câu dẫn của MCQ xác định nội dung cần trả lời cho từng câu dẫn qua nghiên cứu sách giáo khoa.

- Thu nhận thông tin từ sách giáo khoa, tái hiện kiến thức.

- Xử lí thông tin từ các câu dẫn để trả lời các câu MCQ, tức là tìm phương án chọn trên cơ sở phân tích nội dung các phương án chọn để tìm phương án đúng theo lập luận của cá nhân.

- Ghi lại kết quả phương án chọn, đề xuất lập luận cho phương án chọn đúng và phản biện các phương án sai. Ở đây, HS sẽ học được cái đúng từ cái sai qua phân tích cái sai.

** GV tổ chức cho HS thảo luận theo nhóm :*

- Mỗi cá nhân trong nhóm tích cực tranh luận, qua tranh luận để đi đến thống nhất phương án chọn đúng và lí giải sự lựa chọn phương án đó.

Đây là bước rất quan trọng, việc lí giải các phương án đúng – sai của MCQ có tác dụng rất lớn trong việc rèn luyện tư duy cho HS. Quá trình thảo luận là quá trình học bạn hay hợp tác với bạn làm cho các sản phẩm tri thức ban đầu đó được thông qua đánh giá, phân tích, sàng lọc, bổ sung, điều chỉnh giúp mỗi cá nhân hiểu vấn đề sâu sắc hơn. Cách tổ chức như vậy giúp cho mỗi cá nhân trong

nhóm tích cực hoạt động học tập, không thụ động nghe bạn nói, nhìn bạn làm, mà tự mình chủ động chiếm lĩnh kiến thức với chính kiến của bản thân. Điều này phát huy được tính cá thể, tính tự chịu trách nhiệm, tạo niềm tin trong việc học thông qua các hoạt động học :

- Mỗi cá nhân trong nhóm phải tích cực chủ động nghe ý kiến, quan điểm của bạn về câu trả lời để xem xét cái đúng, cái sai của bạn dựa trên quan điểm cá nhân.

- Tham gia trình bày, lập luận bảo vệ câu trả lời của mình.

- Tiếp thu bổ sung ý kiến của các bạn, tự điều chỉnh câu trả lời của mình trên cơ sở rút kinh nghiệm cái sai, cái đúng thông qua thảo luận nhóm.

Kết quả trả lời của cả nhóm là sản phẩm được tổng hợp từ các sản phẩm ban đầu của mỗi cá nhân trong nhóm và được bổ sung, điều chỉnh thông qua thảo luận của tập thể.

** GV tổ chức cho HS thảo luận theo lớp:*

Những phương án nhóm HS chọn đúng sau khi biết cách lí giải phù hợp thì GV kết luận không cần thảo luận lại mà chuyển sang lí giải phương án sai, thảo luận ở lớp những câu MCQ mà cả lớp chưa thống nhất phương án đúng.

Trong quá trình tổ chức thảo luận có nhiều tình huống xảy ra khi thảo luận lí giải cái sai, HS có thể khó phân biệt đúng sai, khó đi đến kết luận khoa học hoặc câu trả lời của HS chưa hoàn thiện, vì thế vai trò của GV ở bước này rất quan trọng. Lúc này, vai trò của GV là trọng tài, cố vấn thể hiện ở các hoạt động sau :

- Cần đánh giá cao các ý kiến về lí giải chính xác các phương án sai. Có thể coi đây là biện pháp rèn luyện bản lĩnh tốt nhất cho người học khi tiếp thu cái mới.

- Xem xét và tổng kết báo cáo của các nhóm.

- Ghi lại những điểm nhất trí và chưa nhất trí, những khía cạnh mà các nhóm bỏ qua.

- Yêu cầu các nhóm lập luận và chứng minh các kết quả.

- Đưa ra những nhận xét đánh giá về kết quả của từng nhóm. Đưa ra những kết luận đúng, tức là câu trả lời đúng cho các câu hỏi.

Với cách tiến hành tổ chức như vậy, HS không thụ động nghe thầy mà hoạt động học tập tích cực như: tự ghi lại ý kiến kết luận của thầy, đối chiếu với câu trả lời của mình, tự đánh giá, bổ sung cho câu trả lời của mình.

Kết quả chủ yếu của khâu này là chính xác hoá các câu trả lời, lí giải các phương án đúng hoặc sai của MCQ.

Bước 4: Vận dụng kiến thức mới

Sự thông hiểu nội dung kiến thức được thể hiện ở mức cao là khả năng vận dụng kiến thức mới vào giải quyết các tình huống khác nhau về lí thuyết, thực tiễn và về đời sống. Sau khi lí giải các phương án sai, chính xác hoá kiến thức mới, việc vận dụng được GV ra các câu hỏi trắc nghiệm ngay trên lớp để kiểm tra khả năng lĩnh hội kiến thức của HS, từ đó điều chỉnh cho từng cá nhân và nhóm HS. Khi ra câu hỏi trắc nghiệm cần đảm bảo sao cho khi trả lời HS phải vận dụng kiến thức ở những tình huống khác nhau về lí thuyết hay giải quyết những vấn đề thực tiễn, như vậy sẽ đem lại hiệu quả tích cực. Loại câu hỏi này có giá trị củng cố các kiến thức mới được học ở một phần của bài học, thường là những câu hỏi MCQ có tính khái quát, có thể ở mức độ cao hơn.

Có thể tóm tắt các bước cơ bản sử dụng MCQ vào dạy học như sau:

Dựa vào mục tiêu, kiến thức, kĩ năng của bài học, trình độ nhận thức của HS, kinh nghiệm dạy học của GV → Chọn MCQ phù hợp bao phủ nội dung bài học → Đưa MCQ kèm câu hỏi tự lực cho từng HS → Xây dựng các câu hỏi tự lực nghiên cứu sách giáo khoa nhằm thấu hiểu các câu dẫn và các phương án chọn → HS làm việc cá thể để tự giải quyết các nhiệm vụ đặt ra từ phiếu học tập và đề xuất các thắc mắc → Thảo luận nhóm để tìm phương án đúng, lí giải các phương án sai và giải quyết các thắc mắc của HS → Thảo luận lớp để thống nhất các phương án chọn, lập luận cho vấn đề đã chọn, cùng GV giải quyết các vấn đề thắc mắc để hoàn thành bài học.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Nguyễn Thành Đạt (Tổng Chủ biên), *Sinh học 10*, NXB Giáo dục, 2008.
2. Nguyễn Thành Đạt (Tổng Chủ biên), *Sinh học 10* (sách giáo viên), NXB Giáo dục 2008.
3. Trần Bá Hoành (Chủ biên), *Phát triển các phương pháp học tập tích cực trong dạy học Sinh học*, NXB Giáo dục, 2000.
4. Nguyễn Phụng Hoàng, Võ Ngọc Lan, *Phương pháp trắc nghiệm trong kiểm tra và đánh giá thành quả học tập*, NXB Giáo dục, 1997.

SUMMARY

The article presents some principles and procedures for using multiple choice test questions in teaching Grade 10 Biology.